

PERSONALITATEA ȘI OPERA LUI NICOLAE IORGA ÎN VIZIUNEA LUI GHEORGHE BRĂȚIANU

NICOLAE URSULESCU

Despre opera și personalitatea unui mare om, care a avut capacitatea de a cuprinde, cu mintea și pana sa, cvasi-totalitatea manifestărilor istoriei umane, se poate scrie - și s-a scris, de altfel - în cele mai diverse moduri. Opera lui Nicolae Iorga rămâne, practic, un izvor inepuizabil de informații și, mai ales, sugestii, cerându-se, de la sine, mereu studiată și reanalizată, dezvăluindu-și noi și noi fațete. Interesul acestor exegeze asupra vieții și operei lui Iorga sporește atunci când ele ne parvin de la un alt pisc al istoriografiei noastre, crescut la școala și în admirația marelui istoric, continuându-i, atâta timp cât a fost posibil, activitatea de îndrumător al destinului istoriei românești.

Deși Gh. Brătianu era mai tânăr cu aproape trei decenii decât Nicolae Iorga, totuși mai multe repere biografice și mai ales de afinitate spirituală leagă destinele celor doi reprezentanți de excepție ai istoriografiei noastre. Iorga, cu intuiția sa ieșită din comun, a sesizat la tânărul de 18 ani, care pornise pe drumul cel greu al cunoașterii istoriei, calitățile care puteau să-l realizeze ca o mare speranță a științei istorice românești.

Iorga i-a urmărit cu atenție pașii lui Gh. Brătianu nu numai în scrierea primelor studii, pe care i le-a publicat în revista sa¹, ci și în domeniul vieții, reușind să determine o apropiere firească între tânărul care bătea la porțile maturității și celebrul său tată, primul ministru al țării, Ion I. C. Brătianu².

Ulterior, întregul demers istoriografic al lui Gh. Brătianu va urma marile linii pe care le regăsim drept caracteristice în activitatea lui Nicolae Iorga: o solidă și multilaterală informare documentară și livrescă; investigarea permanentă a fondului arhivistic; studierea problemelor de istorie universală și integrarea celor de istorie națională în cadrul acestora; abordarea tuturor problemelor fundamentale care stau la temelia dezvoltării istorice a poporului român; aplicarea consecventă a metodei comparatiste; promovarea permanentă și cu curaj a adevărului istoric; viziune largă asupra "istoriei vieții", dincolo de litera strictă a documentului; în fine, implicarea activă, în prim-planul vieții publice, pentru promovarea și rezolvarea marilor probleme naționale.

Chiar dacă prin deceniul al patrulea s-au ivit unele divergențe de metodă între Nicolae Iorga și istoricii mai tineri, grupați în jurul "Revistei Istorice Române", totuși Gh. Brătianu s-a abținut consecvent de la orice polemică împotriva magistrului său³, căruia i-a păstrat tot

timpul vieții, ca și după năpraznica lui moarte, o neștirbită admirație și un total respect.

Recomandat în 1928 de Nicolae Iorga pentru a deveni membru corespondent al Academiei, Gh. Brătianu va succede în fotoliul ilustrului său înaintaș în 1941, ca membru definitiv al înaltului for științific și de cultură al țării - prilej cu care, la 20 mai 1943, va evoca, în ședință publică, personalitatea marelui dispărut⁴.

De asemenea, Brătianu îi va succede lui Iorga și în alte funcții, din care va avea prilejul să continue activitatea atât de rodnică, ale cărei temelii le pusese Iorga: catedra de la Universitatea din București, direcția Institutului de Istorie Universală, coordonarea buletinului acestui institut, "Revue historique du Sud-Est européen". În toate aceste demnități și funcții, Brătianu nu a omis niciodată să elogieze meritele de fondator și de deschizător de drumuri ale lui Nicolae Iorga.

Mai mult chiar, în perioada tulbure a dictaturii militaro-fasciste, care a favorizat și asasinarea odioasă a marelui istoric, Brătianu a evocat cu curaj, în mai multe rânduri⁵, figura celui care fusese un adevărat campion în lupta împotriva fascismului și totalitarismului, atrăgându-și astfel, la rândul său, o atentă supraveghere din partea autorităților.

Chiar dacă Brătianu își exprima cu ocazia primirii în Academie, regretul de a nu fi avut prilejul să-și afirme, încă din timpul vieții lui Iorga, "prinosul de recunoaștere a uriașei sale opere"⁶, el va realiza ulterior, în mod consecvent, repunerea în valoare și în circulație a operei marelui istoric. Conștient că a analiza opera lui Nicolae Iorga depășește puterile unui singur om⁷, a stimulat și pe ceilalți membri ai Institutului de Istorie Universală, căruia i-a conferit de altfel numele ctitorului, să susțină mai multe conferințe și să publice studii, prin care să fie valorificate cele mai diverse laturi ale gândirii și operei lui Nicolae Iorga⁸. "Acele cercetări și scrieri de omagiu - arăta Gh. Brătianu - sunt cu atâta mai bine venite astăzi, când unii folosesc confuzia generală a spiritelor pentru a încerca să scadă, prin <<intimități>> de mahala, figura celui care va rămâne încă multă vreme, pentru adversari, un îndreptar al științei istorice"⁹.

Gh. Brătianu a accentuat în mod deosebit caracterul de universalitate al gândirii și operei lui Nicolae Iorga, arătând că spiritul său "nu suferea compartimentări, nici în timp, nici în spațiu"¹⁰, neexistând problemă "care să nu-l fi oprit, căreia scrisul său bogat să nu-i fi închinat măcar câteva pagini"¹¹.

În viziunea lui Nicolae Iorga - arăta Gh. Brătianu - istoria universală, ca și institutul de cercetare pe care îl întemeiasă, trebuiau să devină un mijloc de înțelegere între popoare, de statornicire a unei păci durabile în lume, punând în lumină, din trecutul fiecărui popor, factorii de unitate ai vieții universale¹².

Pentru Nicolae Iorga, istoria era "viața însăși, așa cum a fost și cu ce a fost", de aceea - aprecia Brătianu - "Iorga a fost printre acei care au avut viziunea istoriei totale"¹³. Iorga nu se putea opri doar la informația documentului, simțând nevoia "unei priviri de sus, mai libere, mai în acord cu experiența vieții", singura în stare să aducă "istoriei înțelesul ei adânc", ceea ce lipsește adesea lucrărilor "de specialitate și răbdătoare analiză"¹⁴. Adept el însuși al acestui mod de abordare profundă a istoriei, Gh. Brătianu arăta că este o permanentă întrebare "dacă istoricul care își mărginește orizontul la pereții bibliotecii și la dosarele arhivelor, nu riscă să ridice o construcție artificială, mai depărtată de realitatea ce

a voit să o înfățișeze, decât dacă ar fi voit să o înfățișeze, decât dacă ar fi privit-o într-o desfășurare dinamică, ce nu o poate însă înțelege decât cel care a trăit-o"¹⁵.

Oricât de mult l-a preocupat pe Iorga istoria universală, el nu a scăpat niciodată din vedere luminile pe care această istorie le poate arunca pentru lămurirea trecutului propriului popor. "Studiul istoriei românilor se confundă cu viața lui Nicolae Iorga" - afirma, pe bună dreptate, Gh. Brătianu¹⁶. În domeniul istoriei naționale, Iorga e considerat de Brătianu un adevărat deschizător de drumuri, prin uriașul material documentar pe care l-a adus la lumină, prin cunoașterea *de visu* a realităților întregului pământ românesc, prin tratarea celor mai diverse aspecte și instituții din trecutul neamului, prin sublinierea originalității civilizației românești în cadrul celei universale¹⁷. Brătianu compară plastic rolul lui Iorga în scrierea istoriei naționale cu efortul uriaș al defrișării unei păduri, în care până la el existau doar luminișuri răzlețe¹⁸. "Indrăznelele gândirii sale, într-o fulgerătoare intuiție, prindeau legături și dezvoltări ce nu fuseseră înregistrate de litera nici unui document... Nu este un rând din atâtea câte le-a scris, care să nu arunce sămânța unei idei, care să nu constituie prilejul unei discuții, care să nu pună probleme ce constrâng la examinare și cercetare"¹⁹. Brătianu arată că miile de documente publicate de Iorga sunt "adevărate pietre de temelie la clădirea unei istorii a românilor" și că "pe asemenea temelii se pot încerca alte arhitecturi decât cele învechite - și nu e mulțumire mai mare decât de a putea descoperi, dincolo de zidul ce oprea privirile, perspectivele unei lumi până atunci nebănuite... Se cuvine să nu uităm pe umerii cui ne-am ridicat pentru a privi peste peretele despărțitor"²⁰.

Brătianu, arătând că, deși în această uriașă operă se mai găsesc uneori inadvertențe sau trimiteri eronate, totuși "nu este o singură latură a istoriei naționale... în care să nu călcăm pe pământ, a cărui brazdă el a tras-o, ușoară sau adâncă, lată sau subțire, uneori poate greșită și de atâtea ori dreaptă... El a fost și a rămas până la sfârșit **Sămănătorul**"²¹.

Brătianu accentuează că Iorga nu a fost doar un istoric de cabinet, ci s-a avântat mereu în viața poporului său, a făcut din scrierile sale o flacără vie a conștiinței naționale, a fost "cărturarul sămănător al tuturor năzuințelor și revendicărilor neamului"²². El a crezut tot timpul în nașterea României Mari, chiar în greii ani ai primului război mondial, când, asemenea lui Petru Rareș odinioară, afirma: "vom fi iarăși ce am fost și încă mai mult decât atât"²³. Și în România postbelică, spunea Brătianu, pe Iorga "l-au prins... în hora lor, adesea zadarnică, frământările politice ale țării încă nedeplin așezate"²⁴.

Amintindu-și mereu cu recunoștință de ajutorul pe care Iorga i l-a dat la debutul său istoriografic, Brătianu subliniază rolul de îndrumător și creator de școală pe care l-a avut marele istoric pentru generațiile mai tinere, fiind un adevărat "animator al cercetării ucenicilor săi"²⁵.

Încercând să descifreze taina unei creații atât de impresionante, Brătianu arată că Iorga avea o memorie "care odată la sute de ani stăpânește o minte omenească"²⁶, dar că, în același timp, esența vieții marelui istoric a fost "munca fără preget"²⁷.

Brătianu amintește că meritele lui Iorga au fost recunoscute într-un mod concludent și peste hotare. Edificator în acest sens este chemarea sa anuală la Paris, în perioada interbelică, pentru a ține cursuri la Sorbona și la Academia de Inscricții și Litere Frumoase, "onoare rară pentru învățații străini" - remarcă Gh. Brătianu²⁸. De aceea Brătianu aprecia că

uriașă activitate a lui Iorga constituie "una din cele mai însemnate contribuțiuni ale neamului nostru, nu numai la disciplina istoriei, dar la știința lumii"²⁹ și chiar după dispariția sa "continuă să îndeplinească, de dincolo de mormânt și de granițe, misiunea sa de crainic și de călăuză a științei și culturii românești"³⁰.

Chiar dacă împrejurările erau departe de a fi cele mai potrivite pentru a se vorbi despre sfârșitul de martir al lui Iorga, Brătianu reușește, în admirabile pagini, să reliefeze valoarea de simbol atragice a dispariției a celui pe care îl consideră unul "din marii slujitori ai neamului, căzut pentru apărarea independenței și libertății românești"³¹. Nicolae Iorga era conștient că toate marile noastre înfăptuiri se bazează pe sacrificiile generațiilor trecute: "În trecutul nostru mulți oameni au suferit. Dacă suntem ceva, noi suntem ceva numai prin suferința lor. Toateputerile noastre nu sunt altceva decât jertfa lor, strânsă laolaltă și prefăcută în energie"³². Într-adevăr, arată Brătianu, "în zilele întunecate ce i-au curmat firul vieții", "părea că se abate din albia săpată de veacuri cursul tradițional și firesc al istoriei românilor, după ce rășluiri samavolnice și vitregi îi călcaseră dreptul și hotarul. A intervenit atunci... singurul fapt ce mai putea zgudui conștiința publică a țării: vestea brutală a sfârșitului său. În freamătul de groază cu care a întâmpinat-o revolta unui neam întreg, această conștiință s-a regăsit, așa cum prorocul ei o vestise. S-a deșteptat din nou, mai puternic decât toate... urgiile străine, ce-și împărțiseră minți și suflute, sentimentul adânc al gliei românești încălcate, al unității ei prăbușite. Am simțit, mai aprinsă și mai răscolitoare de împotrivire, de dârzenie, de răzbunare, durerea vremurilor pe care le trăisem... Nu era printre noi, cu trupul, dar spiritul său plutește iarăși, neîmpăcat și năvalnic, deasupra noastră - cât mai lipsește din ogorul, răscolit de el, o singură brazdă, câtă vreme poruncile istoriei românești nu s-au împlinit, în întregul cuprins al hotarelor ce le-a tras altădată dreptatea"³³.

Gh. Brătianu își exprima convingerea că: "Va veni odată vremea în care se va putea vorbi și despre sfârșitul lui, tragedie asemănătoare doar aceleia în care Miron Costin și-a lăsat, cu două veacuri și jumătate în urmă, frumosul cap de cronicar și de gânditor"³⁴, fără să bănuiască atunci că el însuși, peste puțini ani, se va alătura celor doi martiri căzuți sub loviturile unor împrejurări istorice nedrepte.

Zeita istoriei, Clio, este adesea capricioasă și crudă. Ii place să fie adulată, să i se cânte faptele de către cei mai înzestrați slujitori ai ei, dar, fără remușcare, asistă la martirajul lor, lăsându-i pradă unor dezlănțuiri subumane. Și atunci... amuțește brusc lira inspirată a aedului, fără să-și mai poată depăna până la capăt cântecul vieții și al faptelor, care e al adevărului și al poeziei. Se aud pentru o vreme acordurile false și dizgrațioase ale unor pseudo-istorici, cărora Muza nu li se arată niciodată în întreaga lor frumusețe și lumină. Până când... timid, dar hotărât, luptând cu himerele imposturii, apar iarăși slujitorii adevărului, care redau, plini de har, strălucirea neasemuită a celui care l-a vegheat pe om de la primii săi pași pe globul de tină și soare și-l va urmări mereu, din umbră și neștiută, pe Golgota devenirii lui.

NOTE

- 1 Gh. Brătianu, *O oaste moldovenească acum trei veacuri. Răscoala boierimii împotriva lui Ștefan Tomșa*, în "Revista istorică" II, 3-6 martie-iunie 1916, p. 54-79.
- 2 Valeriu Râpeanu, *Studiu introductiv la Gh.I. Brătianu, Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. VIII, nota 3.
- 3 *Ibidem*, p. XX, XXI și nota 18.
- 4 Gh.I. Brătianu, *Nicolae Iorga, istoric al românilor*, în "Academia Română. Discursuri de recepțiune", LXXXI, 1943.
- 5 Idem, *Nicolae Iorga. Trei cuvântări*, București, 1944.
- 6 *Ibidem*, p. 41.
- 7 *Ibidem*, p. 43.
- 8 Idem, *Institutul de Istorie Universală "N. Iorga" la zece ani de la înființare*, București, 1947, p. 39-40, 46.
- 9 *Ibidem*, p. 40.
- 10 Idem, *op. cit.*, 1944, p. 12-13.
- 11 *Ibidem*, p. 25.
- 12 Idem, *op. cit.*, 1947, p. 38.
- 13 Idem, *op. cit.*, 1944, p. 53.
- 14 *Ibidem*, p. 15-16, 65-66.
- 15 *Ibidem*, p. 16.
- 16 *Ibidem*, p. 49.
- 17 *Ibidem*, p. 14, 45, 47-48, 50-51, 54, 67.
- 18 *Ibidem*, p. 67.
- 19 *Ibidem*, p. 14.
- 20 *Ibidem*, p. 48-49.
- 21 *Ibidem*, p. 68.
- 22 *Ibidem*, p. 7.
- 23 *Ibidem*, p. 37.
- 24 *Ibidem*, p. 69.
- 25 *Ibidem*, p. 60-61.
- 26 *Ibidem*, p. 68.
- 27 *Ibidem*, p. 42.
- 28 *Ibidem*, p. 63.
- 29 *Ibidem*, p. 13.
- 30 Idem, *op. cit.*, 1947, p. 46.
- 31 *Ibidem*, p. 42.
- 32 Idem, *op. cit.*, 1944, p. 36.
- 33 *Ibidem*, p. 76-77.
- 34 *Ibidem*, p. 75.

LA PERSONALITÉ ET L'OEUVRE DU NICOLAE IORGA DANS LA VISION DU GEORGE BRATIANO**Résumé**

L'auteur analyse le mode dont l'oeuvre du plus grand historien roumain a été réceptionnée par un autre sommet de l'historiographie roumaine, G. Bratiano, qui a lui été disciple et continuateur dans de nombreux domaines. L'entière démarche historiographique de G. Bratiano a suit les traits caractéristiques de l'activité de N. Iorga: une solide et multilatérale information documentaire; l'investigation en permanence du fond des archives; l'étude des problèmes d'histoire universelle et l'intégration de l'histoire nationale dans celle-ci; l'abord des tous les problèmes fondamentaux qui ont déterminé l'évolution historique du peuple roumain; l'application conséquente de la méthode comparative; l'affirmation permanente de la vérité historique; une vision large sur "l'histoire de la vie", au delà de la lettre stricte du document; enfin, l'implication active dans la vie publique pour promouvoir et résoudre les grands problèmes nationaux. Dans ce sens, G. Bratiano a dédié au Nicolae Iorga des pages mémorables, en contribuant décisivement à la compréhension de l'homme Iorga et de son oeuvre.

Les oeuvres historiques de deux savants été particulièrement appréciées par grandes personnalités de l'historiographie universelles. Malheureusement, un destin tragique a marqué la fin de la vie de deux savants - victimes des forces maléfiques (le legionarisme et le communisme) éclatées à un moment donné sur la scène de l'histoire roumaine.